

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 138 2017

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Sigrid Schottenius Cullhed (recensioner)

Biträdande redaktör: Annie Mattsson och Camilla Wallin Bergström

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2018 och för recensioner 1 september 2018. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-37-7

ISSN 0348-6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2018

Man kan då iakttä en tydlig strävan att rehabilitera Andersens insatser i olika genrer. Det blir viktigt att framhålla förtjänsterna och tolka allt till det bästa. Påfallande nog förbigås däremot gärna de inslag som moderna läsare nog kan uppfatta som trötta; sentimentaliteten, det uppbyggligt predikande, romanernas romantiska intrigmaskineri och slitna rekvisitaförråd. Andersen skildrar förvisso det samtida Italien utifrån egna iakttagelser, men också under inspiration från sensationalistiska och föga realistiska rövarromaner. Med alla sina förtjänster var han inte samhällskronikör som Balzac. I samband med reseboken *I Sverrig* framhävs med all rätt Andersens egenskaper som skarpögd reporter, liksom de infogade styckena om dikt och estetik. Däremot nämns inte de segdragna uppräkningsarna av Gustav Vasas äventyr i Dalarna eller andra svenska kungars bravader på slagfälten. Dessa hjältedyrkande skrönor framför Andersen utan skymten till skeptisk källkritik.

Om Andersens sena prosa ger de Mylius omdömet "en modernisme for modernismen, en ekspressivitet for ekspressionismen". Det tycks mig vara att ta till överord, liksom när dramatikern anses förbåda Strindbergs epokgörande drömspelsteknik. Som belägg anförs att det i ett stycke av Andersen förekommer en gestalt kallad "den Ubekjendte", och hos Strindberg uppträder ju Den Okände. Han finns dock inte i *Ett Drömspel* utan i dramatrilogin *Till Damaskus*.

Boken beskriver också människor och miljöer kring Andersen. Vi möter författarvänner och kungligheter, förläggare och teaterfolk, mecener och beundrare. Viktigast bland diktande kolleger i Danmark var B.S. Ingemann, som Andersen flitigt korresponderade med och ofta gästade. Inspirerande var också vänskapen med naturvetaren H.C. Ørsted. Den jämnåriga Kierkegaard fungerade närmast som antagonist och motpol. Under utlandsresorna träffade Andersen och lärde känna kulturpersonligheter som väckte hans beundran. Som exempel må nämnas pianovirtuosen och tonsättaren Franz Liszt.

Alla tider är brytningstider, givetvis även den epok då Andersen levde. Motsättningen mellan aristokrati och borgerlighet blev tydlig i revolutionernas Europa, men för Danmarks del föredrog diktaren fredliga och harmoniserande lösningar. Andersen intog en kluven attityd inför det gamla och det nya. Under danska enväldets sista tid befann sig författare och konstnärer onekligen i en privilegierad situation, medan villkoren blev mer

ovissa med modernitetens framväxt. Andersen var utvecklingsoptimist med liberala sympatier och välkomnade tekniska framsteg som järnvägar och telegraf, förbättrad gatubelysning och ljus över landet. Naturvetenskapens framsteg skulle förhoppningsvis leda till en ny litterär guldålder, men samtidigt tycktes demokratin och marknadsekonomi medföra ökad materialism till skada för poesi och religion. Den begynnande industrialismen väckte både glädje och oro.

Nog är det ett fantastiskt livsöde som de Mylius berättar om. En fjortonårig faderlös pojke ur underklassen kommer ensam till Köpenhamn, och vid sin död är han en av världens mest berömda personer. I världslitteraturen hör han hemma för all tid. Om detta har de Mylius skrivit en bok som är värdig sitt storslagna ämne. Sakkunskapen och lärdomen är överväldigande, förmodligen är han den främste nu levande auktoriteten på Andersens liv och verk. Boken förenar i sig det bästa från både traditionella och moderna författarbiografier.

De Mylius vill hos Andersen se en genomgående riktning och en vision som kanske inte var klart medveten för diktaren själv. Föreställningen om ett inre kall följer Andersen, han vill vara den samtida litteraturens Messias. Andersen blir en institution, den personliga identiteten utplånas och han omtalar sig utan förnamn som "Andersen". Det språkbruket iakttog även Strindberg när han skrev en tidningsartikel för danska *Politiken* till hundraårsminnet av diktarens födelse. Texten publicerades där i dansk översättning. I Strindbergs manuskript heter det inledningsvis: "I Sverige säger vi icke H.C. utan vi säger Andersen rätt och slätt, ty vi känner bara en Andersen, och det är Andersen. Det är våran och våra föräldrars, vår barndoms och vår mannaålders, och vår ålderdoms."

Conny Svensson

Novel Districts. Critical Readings of Monika Fagerholm. Red. Kristina Malmio & Mia Österlund. Studia Fennica Litteraria 9, Finnish Literature Society, Helsingfors 2016.

Finlandssvenska Monika Fagerholms författarskap hör till den nordiska samtidslitteraturens mest uppmärksammade och kritikerhyllade. Sedan genombrottet med *Underbara kvinnor vid vatten* (1994) har hon belönats med en rad svenska och finländska litterära priser och återkommande no-

minerats till Nordiska rådets litteraturpris. Där-
emot har det varit desto tystare kring författar-
skapet i litteraturvetenskapliga sammanhang. En
tystnad som antologin *Novel Districts: Critical
Readings of Monika Fagerholm*, utgiven i den in-
ternationella *peer review*-granskade serien *Studia
Fennica Litteraria*, bryter.

Antologin, där åtta litteraturvetare deltar med
varsitt bidrag, är baserad på ett seminarium ägnat
åt Monika Fagerholm-studier som anordnades av
Svenska Litteratursällskapet i Finland våren 2013.
Den är skriven på engelska och det internationella
intresset för Fagerholms författarskap diskuteras i in-
troduktionskapitlet där de båda redaktörerna, Kris-
tina Malmio och Mia Österlund, understryker upp-
märksamheten som Fagerholm fått i USA efter över-
sättningarna av *Underbara kvinnor vid vatten* (1994)
(*Wonderful Women by the Sea*, 1997), *Den ameri-
kanska flickan* (2004) (*The American Girl*, 2009)
och *Glitterscenen* (2009) (*The Glitter Scene*, 2010).
De medverkande forskarna är dock alla svenska eller
finländska och trots att det blir en hel del egna över-
sättningar så gör valet av språk att den finska forsk-
ningen blir tacksamt tillgänglig även i Sverige.

Artiklarna är inordnade i tre delar: "Transfor-
ming Traditions", "New Forms of Pleasure, Anx-
iety and Writing" och "Transformations and Forms
of Reading". Rubrikerna ger ingen direkt tematisk
vägledning, istället verkar dispositionen grunda sig
på vilka av Fagerholms verk som i huvudsak be-
handlas. Del I innehåller fyra analyser av *DIVA: En
uppväxets egna alfabet med docklaboratorium (en bo-
nusberättelse ur framtiden)* (1998) och del II består
av två analyser av diptyken *Slutet på glitterscenen*
(*Den amerikanska flickan* och *Glitterscenen*). Del
III består av en analys av novellen "Patricia Kanin"
i *Patricia* (1990) och *Underbara kvinnor vid vatten*,
samt en studie av på kritikerottogandet av Fager-
holms senaste verk, *Lola uppochner* (2012).

Återkommande teman i artiklarna är flickupp-
växt och flickerfarenhet (*girlhood*), feminism, post-
modernism och queerteori. *DIVA*, Fagerholms ro-
man om en trettonårig förortsflicka i 1970-talets
Finland, behandlas mest utförligt. I Lena Kårelands
inledande bidrag, "Re-Imagining Girlhood", disku-
teras romanens förhållande till den traditionella
flickboken. Samma ämne har Kåreland behandlat
i kapitlet "Flickbokens nya kläder" i antologin *Om-
klädningsrum* (2004). I den nya artikeln återkom-
mer en del av hennes tidigare resonemang, men
de kompletteras med analyser av *Den amerikanska
flickan*. Kåreland menar att romanerna, med flick-

bokstypiska motiv som familj, skola, vänskap och
kärleksrelationer medvetet alluderar till och paro-
dierar flickboken, men också transformerar den.
DIVA och *Den amerikanska flickan* är förklädda,
queera flickböcker som med sitt omskapande av
den traditionella berättelsen om flickan har en fe-
ministisk och emanciperande potential.

Flickskildringen i *DIVA* tar även Kaisa Kurikka
fasta på i "Becoming-Girl of Writing", där hon med
hjälp av Gilles Deleuze och Félix Guattaris begrepp
minor literature också visar hur inte bara temati-
ken utan också Fagerholms postmoderna och sär-
egna berättarstil är politisk och feministisk. *DIVA*,
menar Kurikka, är inte en *skildring av flickor* eller
flickors uppväxt utan ett *uttryck för* den i vår kultur
marginaliserade erfarenheten att bli till som flicka.

En överraskande och spännande tolkning av
DIVA är Kristina Malmios läsning av verket som en
skildring av digitalisering. I "A Portrait of the Tech-
nological Sublime" visar hon hur romanen med sin
upprepande och rhizomatiska struktur kan läsas
som en hypertext, och att de återkommande fet-
stilta orden kan liknas vid sökord. Dessutom prö-
var Malmio att tolka karaktären Diva, denna allom-
fattande, övernaturligt vackra, gränsöverskridande
och revolutionerande tonårsflicka, inte som den fe-
ministiska utopi vilken hon ofta har lästs som, utan
som en skildring av det internet som just kring slute-
tet av 1990-talet fick sitt stora genombrott och som
skulle komma att förändra synen på kunskap och
rätten till ordet.

Flera skribenter tar fasta på att Fagerholms verk
i sig själva teoretiserar genus, språk och litteratur.
Hanna Lahdenperä drar detta längst genom att i
"Reading Fiction as/and Theory" helt enkelt be-
handla romanen som ett bidrag till feministisk teori.
DIVA, menar hon, både dekonstruerar vedertagna
idéer och uppfattningar om kropp, kön, subjekti-
vit, kunskap och skrivande och presenterar nya.

Med titeln *Novel Districts* vill redaktörerna peka
på föränderligheten i Fagerholms romaner – hur
språket och karaktärerna är i rörelse och överskri-
der gränser – men också på Fagerholms förmåga att
skapa egna världar, nya distrikt. The District, eller
som i originalet Trakten, är också benämningen på
den plats kring vilken handlingen i *Slutet på glitter-
scenen* kretsar. Här bor en rad flickor och kvinnor
som möter såväl kärlek och vänskap som ond bråd
död. I Anna Helles artikel, "When Love and Death
Embrace" behandlas dessa typiskt melodramatiska
motiv i verket ur ett postmodernistiskt perspektiv.
Helle visar hur Fagerholm, genom att nyttja dessa

eviga, men vanligtvis sentimentalt ansedda teman, experimenterar med – och dekonstruerar – deras betydelser i västerländsk kultur.

I den andra artikeln i del två, ”The Song of the Marsh Queen” av Maria Margareta Österholm, ligger fokus på Fagerholms användning av överdrifter och det groteska som uttryck för det gurleska. Det amerikanska begreppet *gurlesque* som står för ”an aesthetic mixing feminism, femininity, cuteness and the grotesque” (100) har Österholm tidigare introducerat för en svensk läsekrets i sin avhandling med det Fagerholmalluderande namnet *Ett flicklaboratorium i valda bitar* (2012). I avhandlingen behandlade hon *DIVA* och *Den amerikanska flickan*, och i *Novel Districts* återkommer Österholm till författarskapet och fokuserar på den gurleska femininiteten och queera åtrå som huvudpersonerna Doris och Sandra ger uttryck för i *Glitterscen*-diptyken. Fagerholms verk menar hon också bidrar till den teoretiska förståelsen av det gurleska och av girlhood. De är ”a kind of gurlesque mother ship, a home for lost girls, offering cherries in the snow and naughty flowers, letting down their hair so they can climb down to the bottom of an empty pool” (103).

I ”Oppression and Liberation” analyserar Ann-Sofie Lönngren omvandlingar från människa till djur i metaforisk bemärkelse i *Underbara kvinnor vid vatten* och i novellen ”Patricia Kanin”, där huvudpersonen explicit förvandlas till en kanin. Lönngren utgår även hon från Deleuze och Guattaris begrepp minor literature och pekar i artikeln på intertextuella relationer mellan Fagerholms verk och människa-djur-förvandlingar i nordisk folktro, samt hur dessa motiv används för att belysa genus- och sexualitetsnormer. Lönngren har skrivit om samma tema i ”Patricia Kanin” i en tidigare artikel i *Lamda Nordica* (2011) men använder här delvis nya teoretiska perspektiv på novellen och prövar analysmodellen även mot huvudpersonen Bella i *Underbara kvinnor vid vatten*, som Lönngren menar kan läsas som en modern variant av folksagans svanjungfru.

Även om flera av de medverkande skribenterna påpekar att det är en särskild utmaning att skriva om Fagerholms litterärt experimentella verk är artiklarna i huvudsak traditionellt utformade. Ett undantag är Österholm som vill låta det litterära och akademiska skrivandet mötas i sin artikel. Det gurleska är inte bara teori i hennes artikel, utan också en metod och en estetik för att skriva om litteratur. Det är ett spännande sätt att förhålla sig till det litteraturvetenskapliga skrivandet, men i jämförelse med Fagerholms repetitiva och lekfulla berättande

framstår ändå även Österholms artikel, dess queerhet till trots, som påtagligt akademiskt välordnad och skiljer sig egentligen till formen inte påtagligt från de övriga bidragen.

I antologins avslutande bidrag, ”A Work You Cannot Explain, Only Experience”, undersöker Mia Österlund kritikermottagandet av Fagerholms senaste verk, *Lola uppochner*. Österlund menar att Fagerholms icke-linjära *assemblage*-teknik och metafiktiva berättande kräver att läsaren har förmågan att ”let go of normal textual logic and form, such as chronology and coherence and perceive the text on an emotional level” (136). Hur hanterar kritikerna det? De runt femtiotalet recensioner i finländsk och svensk press som Österlund analyserar visar på en splittring mellan å ena sidan de kritiker som ser romanen som oförståelig, ett misslyckande, och å andra sidan de som fascineras och berörs. Skillnaden, menar Österlund, kan spåras till kritikernas förhållningssätt till skildringen av girlhood. Österlund undersöker inte om det är skillnad mellan de manliga och de kvinnliga kritikerna i denna fråga, men i de exempel hon ger från båda lägren är det företrädesvis män som befinner sig i det förre. Som den svenska manliga recensent som säger sig ha ”svårare att ta mig igenom de partier som handlar om flickorna eftersom de unga så sällan har något riktigt intressant att meddela mej” (142). För flera av de kvinnliga kritikerna verkar det ha varit betydligt lättare att ge sig hän åt verket och att pussla ihop den berättelse som är laddad med flickvärldar och kvinnliga uppväxterfarenheter. Det får mig att fundera över det faktum att det bara är kvinnliga forskare som medverkar i *Novel Districts*. Intresserar Fagerholm inte manliga läsare just för att hon så ofta skildrar just flickerfarenheter och kvinnovärldar?

Det här är den första antologin om Fagerholms författarskap, men flera av de medverkande forskarna har, som jag nämnt, tidigare publicerat snarlika artiklar. Det är också en ojämn balans gällande Fagerholms produktion som jag kan tycka är lite olycklig. Om alla forskningsprojekt som här presenterats varit helt nya för antologin hade det nog inte behövt bli så. Nu är verket istället en något spretig sammanställning av vad som skrivits om Fagerholms författarskap de senaste åren. En sådan samling har förstås också sitt värde och antologin lyckas med att väcka intresse och mersmak. Det finns definitivt potential för en fortsättning på flera av de projekt som presenteras.

Lina Samuelsson